

Fan olamida Demografiya fanining tutgan o'рни

Mirzaliyev Ulug'bek

Tarix fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori dotsent

Bobojonov Salohiddin

Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari yo'nalishi 3-kurs talabasi

Guliston davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Demografiya haqida umumiy ma'lumot, Demografiya fanining o'рни haqida ma'lumotlar berilgan.

Tayanch iboralar. Demografiya, demografiyaning sosiy vazifalari, aholi, aholishunoslik, aholi takror barpo bo'lishi, demografik jarayonlar, demografik xulq, demografiyaning fanlar tizimi.

Demografiya (qadimgi yunoncha: $\delta\eta\mu\omicron\varsigma$ - demos — xalq va $\gamma\rho\acute{\alpha}\varphi\omega$ - grafiya) — har yili turli sabablarga ko'ra vafot etgan aholi o'rnini yangidan dunyoga kelgan avlod hisobiga to'ldirib borilishi qonuniyatlarini ijtimoiy-tarixiy sharoitlarga bog'lik holda o'rganadigan fan. Demografiyaning paydo bo'lishi asosan 17-asrning 2-yarmidan angliyalik olim J. Graunt (1620— 1674) tadqiqotlari bilan bog'likdir. Demografiya terminini 1855 yilda fransuz olimi A. Giyar qo'llagan. 1882 yil Xalqaro gigiyena va demografiya kongressining Jeneva sessiyasida rasmiy qabul qilingan. 19-asr oxiri — 20-asr boshlarida keng tarqaldi. O'zbekistonda, asosan 1960 yildan qo'llanila boshladi.

Demografiyaning alohida fan sifatida rivojlanishi. Demografiyaning fan sifatida vujudga kelishi va ushbu so'zning kelib chiqishi tarixi 1662 yilga borib taqaladi. Ana shu davrda Angliyada vabo va boshqa yuqumli kasalliklar tarqalib, aholi o'rtasida o'lim hollari nihoyatda ko'payib ketgan. Shu bois Londonda har hafta o'lim haqida

byulletenlar, ya'ni maxsus ma'lumotnomalar chop etilib, aholiga tarqatilgan. O'z salomatliklarini saqlash maqsadida, mazkur ma'lumotlarni juda ko'p fuqarolar o'qigan. Angliyalik savdogar olim J.Graunt Londonda tug'ilish va o'lim haqidagi 80 yillik ma'lumotlarni o'rganib chiqqan va 1662-yili o'zining 90 betdan iborat «O'lim haqidagi byulletenlar asosida olib borilgan va mundarijada ilova etilgan tabiiy va siyosiy kuzatish natijalari. Ko'rsatilgan shaharning boshqaruvi, dini, savdosi, havosi, o'sishi va boshqa o'zgarishlari xususida London fuqarosi Jon Grauntning asari» kitobini yozgan. Kitob juda uzun nomlangan bo'lib, o'z oldiga keng qamrovli ijtimoiy hodisalarni maqsad qilib qo'ygan. Shu bilan birga, asarda demografik jarayonlarning rivojlanishida ijtimoiy-iqtisodiy qonuniyatlarning ta'sirini o'rganishga harakat qilingan. Tadqiqotni muallifning zamondoshlari yuksak baholashgan, lekin ular keyingi davr olimlaridan farqli o'laroq ushbu asarni aholi dinamikasi muammolarining tahlili sifatida ko'rib chiqishmagan. Demografiyaga tamal toshi qo'ygan shaxs sifatida J.Graunt XIX-XX asrlarda demografiya aholi statistikasi, sotsiologiya va boshqa ijtimoiy-iqtisodiy hamda siyosatshunoslik fanlarining gurkirab rivojlanayotgan davrida tan olingan. J.Graunt asarining fundamental tahlili M.V.Ptuxa tomonidan o'tkazilgan, lekin uning ushbu masala bo'yicha qarashlari ma'lum bir ma'noda o'zgarishlarga ham uchradi. 1930-yildagi Aholishunoslik bo'yicha xalqaro kongressda u J.Grauntning demografiyaning asoschisi ekanligini aytib o'tgan, lekin keyingi asarlarida XVII asr statistikasining asoschilari sifatida uch kishini - J.Graunt, V.Petti va E.Gallelarni e'tirof etgan. Shunga qaramasdan, hozirgacha demografiyaning rivojlanish davrini hisoblash Graunt dan boshlanadi, 1963 yilda B.Urlanising J.Graunt tavalludining 300 yilligiga bag'ishlanib chop etilgan maqolasida yozilishicha, «o'tgan asrlar tumanlari orasida qolib kctgan» boshqa fanlardan farqli o'laroq, demografiya fanining vujudga kelish vaqtini aniq belgilash mumkin va J.Graunt «Demografiya fanining otasi» hisoblanadi. «Demografiya» nomli yana bir kitobning muallifi V.A.Borisovning ta'kididan bundan ham keskinroq, u J.Grauntning nafaqat demografiya fanining, balki statistika va

sotsiologiyaning ham asoschisi va otasi deb ta'kidlaydi. Nomlari keltirilgan mualliflardan farqli o'laroq D.I.Valentey, A.G.Vishnevskiy, D.K.Shelestov va boshqa demograflar demografiyaning vujudga kelishi birdaniga emas, balki jamiyat va xususan aholi haqidagi bilimlarning yig'ilib qolishi natijasida bo'lgan, degan fikrga ko'proq moyillik bildiradi. Shunday qilib aytish mumkinki, J.Graunt davrida, ya'ni VII asrning ikkinchi yarmidan boshlab intensiv tarzda bilimlarning yig'ilishi davri boshlandi, faqatgina yuz yillardan so'ng siyosiy iqtisod, tarix, huquqshunoslik, jumladan, statistika va siyosiy arifmetikaning qismchasi bo'lgan davlatshunoslik, zamonaviy siyosiy iqtisodiyotning birlamchi ko'rinishi va qisman sotsiologiya kabi fanlarga ajralish jarayoni boshlangan. Aholi to'g'risidagi ma'lumotlarning to'planishi J.Grauntgacha, ya'ni antik davrlarga borib taqaladi. Olingan ma'lumotlarni umumlashtirish va tahlil qilishga bo'lgan birinchi harakatlar Qadimgi Rimda amalga oshirilgan, rimliklar umr davomiyligini hisoblab chiqish bo'yicha yondashuvlarini ishlab chiqishga harakat qilishgan. Bunga Florentsiya jadvalini misol sifatida keltirishimiz mumkin¹². Aholi, uning soni, yosh tarkibi, joylashuvi va nihoyat tabaqalarga bo'linishi haqidagi batafsil ma'lumotlarga ega bo'lish to'g'risidagi real ehtiyoj ijtimoiy munosabatlar tizimidagi keskin burilishlar sodir bo'lish davridan, aholini ijtimoiy va makondagi joylashuv nuqtai nazaridan tamoman yangi sharoitlariga olib kelgan feodal tabaqalashuv jamiyatidan kapitalistik jamiyatga o'tish davrida, agrar iqtisodiyotdan industrial iqtisodiyotga o'tish davrida boshlandi. XVII-XVIII asrlar migratsion jarayonlarning rivojlanishida keskin burilish davri bo'ldi, uning asosida mamlakatlararo, qit'alararo migratsiya Yangi Dunyo davlatlarining demografik manbai bo'lib qoldi. Tarixiy rivojlanishning yangi shartlari va u bilan bog'liq holda davlatchilikning rivojlanishida aholining rolini bo'rttirib ko'rsatish holatlari N.Makiavelli (1469-1527 yy), J.Boden (1530-1596 yy), D.Botero (1540-1617 yy) asarlarida o'z ifodasini topgan, ular birinchi navbatda siyosatchilar yoki siyosiy yozuvchilar bo'lishgan. Aholi muammolariga hatto ijtimoiy utopiyachilar, avvalambor T.Kampanella (1568-1639 yy) ham qiziqish bildirgan. Aholi haqidagi

ma'lumotlarning to'planishi va tahlili siyosiy arifmetika va davlatshunoslik kabi ikkita fan tarmoqlarining rivojlanishi bilan barobar bo'lgan. Birinchisi, yangi davr hosilasi bo'lsa, ikkinchisi boy tarixiy an'alariga ega bo'lgan. Shunga qaramasdan Yu.E.Yansonning fikricha, davlatshunoslikning (tavsifiy statistika) asoschisi bo'lib nemis olimi G.Konring (1606-1681 yy) hisoblanishi kerak, u fan tarkibiga davlatlarning tavsifini, davlat boshqaruv shaklini, shu jumladan, aholini ham kiritgan. Ushbu fan o'z nomini oradan yuz yil o'tgandan so'nggina statist G.Avanxel (1719-1772 yy) ishlari hisobiga o'zgartirdi, u yangi nomning lotin tilidagi «status» — davlatning hosilasi ekanligini isbotlab berdi. Germaniyada qiyosiy statistika asoschilari hisoblangan A.L.Shletser (1735-1809 yy) va A.Niman (1761-1832 yy)larning asarlari aholi statistikasining rivojlanishiga turtki bo'ldi. Ularning aholiga doir yondoshuvlariga ko'ra, davlatning farovonligi aholi soni va ularni iqtisodiy faoliyatining doimiy tarzda o'sishi bilan bevosita bog'liq. Aholi soni dinamikasining ijtimoiy-iqtisodiy omillarini o'rganish bo'yicha yondoshuvlar siyosiy arifmetiklar hisoblangan V.Petti (1623-1687 yy), J.Graunt (1620- 1674 yy) va E.Galley (1656-1742 yy) kabi olimlar asarlarida ham berilgan. Ularning demografiya fani oldidagi xizmatlari ikkiyoqlamadir: ular keyinchalik «aholining tabiiy harakati» deb nom olgan yangi bilimlar sohasi chegaralarini aniqlab berishgan va miqdoriy (son jihatdan) o'rganish asoslarini yaratishgan; ular birinchilardan bo'lib «ijtimoiy dalillarni hisoblab chiqish» bo'yicha harakatlar qildilar. Aholi va ijtimoiy omillarning o'zaro ta'siri nazariyasining rivojlanishiga V.Petti o'zining beqiyos hissasini qo'shdi. U XVII asrning eng yirik nazariyotchi-iqtisodchilari qatoridan joy oldi. Aholi dinamikasi muammolari va uning o'ish sur'atlarining o'zgarish sabablarini talqin qilishdagi o'ziga xos yondashuvni E.Galley taklif etgan: «Insoniyatning ko'payishi va uning o'sishi nafaqat inson tabiatida mavjud bo'lgan qandaydir holatlar, balki uning oilani boqish bo'yicha vazifa va tashvishlarning istiqboldagi ko'payishi bo'yicha nikohga kirish to'g'risidagi qarorlarni qabul qilishda ko'pchilik aholi tomonidan yo'l qo'yiladigan ehtiyotkorligiga ham bog'liqdir». Bu bilan E.Galley tug'ilishning

chegaralanish sabablarini ko'rsatib, davlat bolalar tug'ilishini qo'llab-quvatlashi va rag'batlantirishi zarur, deb hisoblagan.

Demografiyaning maqsadi muayyan hudud, mamlakat, dunyo aholisi va millatning takror barpo bo'lishi jarayoni va omillarini o'rganish, muammolarni belgilab, yechimlarni aniqlash va istiqbolini ko'rsatib berishdan iborat. Demografiyaning vazifalari: demografik jarayonlar (tug'ilish, o'lim, nikoh va ajralish, oilaning demografik xususiyatlari, aholining yosh-jinsiy va oila-viy tarkibi, demografik mayl) va ularning omillarini o'rganish; demografik bashorat (ma'lum hudud aholisining soni, yosh-jinsiy tarkibi va demografik vaziyati istiqbolini ilmiy asoslangan holda oldindan aniqlash)larni ishlab chiqish; demografik siyosat (aholi siyosatining uzviy qismi bo'lib, uning asosiy maqsadi aholining miqdoriy o'sishini boshqarishdan iborat) choratadbirlarini ishlab chiqish. Demografik siyosat ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning ilmiy asosini tashkil etmog'i lozim. Shundagina jamiyat har tomonlama muntazam rivojlanib boradi.

Demografik tadqiqot usuli — statistik, tarixiy taqqoslash, haritagrafik, sotsiologik, matematik va mantiqiy fikrlash. Demografiyaning taxliliiy metodi statistikadan farq qiladi: unda mavhum fikrlash usulidan keng foydalanish asosida aholi tarkibida kelgusida ro'y beradigan miqdor va sifat o'zgarishlari ham o'rganiladi. Shu jihatdan demografik statistika Demografiyaning bir qismidir.

Aholi murakkab ijtimoiy va tabiiy rivojlanish mahsuli bo'lib, turli omillar zaminida ko'payadi. Bu jihatdan Demografiya iqtisod, sotsiologiya, geogr., tibbiyot, tarix fanlari tahlil mavzuiga yaqin bo'lib, ularning yutuqlaridan foydalanadi, ayni vaqtda, ularga muhim ma'lumotlar beradi.

Demografik jarayonlarni o'rganishda juda ko'p ma'lumotlardan foydalaniladi. Ko'pchilik davlatlarda demografik ma'lumotlar statistika tashkilotlari tomonidan to'plab boriladi. Ular aholi soni, tarkibi va demografik jarayonlarni aks ettirib o'z

ichiga ushbu masalalarga oid raqamli jadval va diagrammali ma'lumotlar, ilmiy manbalar, sotsiologik-demografik tadqiqotlar natijalarini oladi. Dunyo miqyosida demografik ma'lumotlarni to'plash BMT boshchiligida tuzilgan dastur asosida o'tkaziladi.

Demografiya har bir ijtimoiy-iqtisodiy tuzum aholisining ko'payishi va rivojlanish qonuniyatlarini alohida-alohida o'rganadi, chunki har bir ijtimoiy-iqtisodiy formatsiyaga xos aholi o'sish qonuni demografik vaziyatga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. 20-asrning 2-yarmiga qadar O'zbekistonda aholining ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasi nisbatan pastligi tufayli aholi o'rtasida o'lim yuqori bo'lgan. Garchi tug'ilish yuqori bo'lsa ham aholi juda sekin ko'paygan. 20-asrning 2-yarmidan O'zbekistonda aholi o'rtasida o'lim bir oz kamayib, aholining o'rtacha umr ko'rishi uzaydi. Natijada aholining miqdor va sifat o'sishi ro'y berdi. Shu davrda O'zbekistonda Demografiyaning rivojlanishiga e'tibor berildi. Demografik tadqiqotlar Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universiteti Aholishunoslik ilmiy tadqiqot lab., demografiya, ijtimoiy geogr. va mintaqaviy iqtisod, sotsiologiya kafedralari, Respublika "Oila" ilmiy-amaliy markazi, Mehnat, aholi bandligi va ijtimoiy muhofazani o'rganish Respublika ilmiy markazi, O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasining iqtisodiyot instituti, O'zbekiston Respublikasi "Ijtimoiy fikr" jamoatchilik markazida olib boriladi.

O'zbekistonning demografik taraqqiyoti, uning xususiyatlari, omillari va muammolari I. Mullajonov, R. Ubaydullayeva, M. Qoraxonov, E. Ahmedov, O. Otamirzayev, L. P. Maksakova, A. Soliyev, H. Salimov, A. Qayumov, M. Bo'riyeva, O. A. Ergashev, E. Safarov, O. Saidahmedov, G. Murtazina, Z. X. Rayimjonov, R.K. Ortiqboyev va b. olimlarning ilmiy tadqiqotlarida keng o'rganilgan. 1993 yildan O'zbekistonda BMTning Aholishunoslik jamg'armasi (UNFPA) o'z faoliyatini boshlagan. Uning faoliyati mintaqa davlatlarini, Qozog'iston va Ozarbayjoni qamrab oladi. Jamg'arma aholi salomatligi, ayniqsa, ayollar salomatligini yaxshilash

borasida tadbirlarni amalga oshiradi, mamlakatda milliy tashkilotlar, tibbiyot muassasalariga sogʻlom oilani shakllantirish maqsadida keng qam-rovli sotsiologik-demografik tadqiqotlar oʻtkazadi.

Demografiyaning fanlar tizimi va tarkibi. Bugungi kunda boshqa fanlarda boʻlgani singari demografiyada ham ixtisoslashuv jarayonlari kuzatilmoqda. Demografiya ichidan stixiyali tarzda demografik statistika (yoki aholi statistikasi), iqtisodiy, matematik, tarixiy, etnik, harbiy, tibbiy, sotsiologik demografiya kabi tarmoqlar ajralib chiqmoqda. Bu fan tarmoqlari nomidan koʻrishimiz mumkinki, ular demografiyaning boshqa fanlar bilan tutashgan joylarida vujudga kelgan, ularning predmeti esa demografiyada omillar sifatida qaraladi. Demografiyani ushbu tarmoqlarining nomlanishida boshqa fanlarda amalda foydalanilayotgan quyidagi tamoyil qoʻllaniladi: ot sifatida (bizning misolimizda demografiya) fanning predmeti. mohiyati (aholining takror barpo boʻlishi); sifat sifatida (iqtisodiy, matematik, tarixiy va h.k.) — fanni, demografiyaning predmetini tadqiq qilishda foydalaniladigan omillar tushuniladi. Ushbu tamoyilning mohiyati shundan iboratki, tarmoq fanining nomlanishi boʻyicha uning ixtisoslashuvi va tegishli predmet sohasi koʻrinib turishi kerak. Bu tadqiqotchining professional bilimi, yaʼni qanday aniq bir cheklangan predmet sohasi boʻyicha mutaxassisdan maʼlum bir professional malaka darajasini kutish mumkin ekanligini bilish uchun kerak. Baʼzida fan tarmogʻi nomlanishida ushbu tamoyil tildagi murakkabliklar natijasida aniq shaklga ega boʻlishini taʼminlash qiyin (agar nomlanish chiroyli chiqmasa), lekin hozircha bu kamyob holatlardandir. Masalan, aholi statistikasi (demografik statistika) nomlanishi yuqoridagi tamoyil boʻyicha statistika tarmogʻi sifatida eshitiladi, vaholanki, demografiyada esa statistik demografiya deb nomlanishi kerak edi. Lekin, birinchidan «statistik demografiya» soʻz birikmasi — gʻayri oddiy. Ikkinchidan va eng asosiysi, aholi statistikasi anʼanaviy nomlanish boʻlib, u paydo boʻlgan davrda demografiya fani mustaqil fan sifatida universal fan hisoblanmish statistika ichidan ajralib chiqmagan edi.

Statistikaning tarmoq differentsiatsiyalashuvi natijasida uning ichida demografik statistika (aholi statistikasi) ajralib chiqdi, u demografik yuzaga kelishi davridanoq uning kirish qismining tarmog'iga o'tib ketdi. O'ylashimizcha, demografik statistikaning an'anaviy, boshlang'ich nomlanishini o'zgartirish kerak emas.

Demografik statistika — demografiyaning eng qadimgi tarmog'i bo'lib, uning predmeti aholini takror barpo bolishining statistik qonuniyatlari hisoblanadi. Demografik statistika fanining asosiy vazifalariga statistik kuzatuv usullarini ishlab chiqish, demografik hodisalar va jarayonlarni o'lchash, aholining takror barpo bo'lishi to'g'risidagi birlamchi statistik ma'lumotlarni yig'ish va qayta ishlash kiradi. Amaliy demografiya — «Amaliy demografiya» atamasi ilmiy adabiyotlarida XX asrning 60-yillarida paydo bo'lgan, fanning asosiy maqsadi aholining ko'payish qonuniyatlarini o'rganishning amaliy asoslarini ko'rsatib berishdan iborat. Fan demografik jarayonlar bo'yicha hisob-kitoblarni amalga oshiradi va bu iste'mol tovarlarini ishlab chiqarish, uy-joylarni qurish va rejalashtirish, kommunal xo'jaligi, xizmatlar, sog'liqni saqlash, ijtimoiy ta'minot sohalarida qo'llaniladi. Gcodemografiya aholi takror barpo bo'lishining hududiy xususiyatlarini o'rganuvchi fan hisoblanadi.

Aholi geografiyasining muhim o'rganish predmetlaridan biri aholining yoshjinsiy, va oilaviy tarkibidir. Ma'lumki, aholining yosh-tarkibi aholi takror barpo bo'lish xususiyatlariga bog'liqdir. Aholining takror barpo bo'lishi esa tug'ilish, o'lim, niqoh-ajrim kabi demografik jarayonlar asosida sodir bo'ladi. Shuningdek, aholining oilaviy tarkibi ham oilaning jamiyatda tutgan o'rni, davlat tomonidan qo'llab kuvvatlanishi, demografik rivojlanish xususiyatlariga, urf, odat va qadriyatlarga bog'liqdir. Aholi geografiyasi hududining demografik va oilaviy tarkibini aholi takror barpo bo'lishi va migratsiyasiga bo'lgan talab va ehtiyojlarni o'rganishda falsafa, psixologiya, etnodemografiya, mehnat va oilaviy huquq, demografiya, sotsiologiya kabi fanlar bilan uzviy aloqada bo'ladi.

Aholi geografiyasi o‘z tadqiqot obe‘kti va predmetlari doirasida ish olib borar ekan, asosan statistik ma‘lumotlar, sotsiologik-demografik tadqiqot natijalari demografik koeffitsientlari va ilmiy manbalariga asoslanadi. Bu borada statistika va matematika fanlari bilimlariga tayanadi. **Antropologiya** (grek tilidan-antropos-“inson”) inson organizimining evolyusiyasi va undagi jismoniy o‘zgarishlarning kelib chiqish qonuniyatlari, shuningdek, irqning vujudga kelishi va geografik tarqalishini o‘rganib, u aholi geografiyasi bilan birgalikda aholi mehnat faoliyati turmush sharoiti va madaniyati hududiy xususiyatlarini o‘rganadi.

Aholi geografiyasi mehnat resurslari, ularning joylashish xususiyatlarini o‘rganishda esa iqtisod fani bilan bog‘lanadi. Aholi zichligining oshib borishi, uning moddiy va ma‘naviy ehtiyojlarining kengayishi topografiya fanlari bilan aloqada bo‘lishini talab etadi. Ayniqsa, aholi manzilgohlarini rekonstruksiyalash, qurilish masalalarida, rayon planirovkasi, shaharsozlik ishlarida topografiya fanining ahamiyati beqiyosdir. Chunki, turli ob‘ektlar, relef ko‘rinishlari maxsus belgilar va gorizontlar yordamida topografik kartaga tushiriladi. Har bir geografik hududdagi predmetlar topografik kartalarda aniq ko‘rsatib berilgan va bu kartalardan yuqorida aytilgandek xalq xo‘jaligining turli sohalarida foydalaniladi.

Aholi va aholi manzilgohlari joylanishi hamda rivojlanishida topografiya fanining roli davr o‘tgan sari oshib boradi. **Iqlimshunoslik** (klimatologiya) fani bilan aholi geografiyasining aloqasi to‘g‘ridan-to‘g‘ri emas balki, bilvosita desak xato bo‘lmaydi. Masalan, aholi geografiyasi fani tibbiyot geografiyasi bilan bevosita aloqada bo‘ladi. Sababi tibbiyot geografiyasi iqlimshunoslik bilan hamkorlikda rivojlanadi. Chunonchi, insonga tabiat, iqlimning ta‘siri bu fan ob‘ekti uchun o‘ta muhim.

Qolaversa, aholi geografiyasida tabiiy geografiyaning o‘rni alohida hisoblanadi. Iqlimshunoslik fani tabiiy geografiya bilan birgalikda aholi rivojlanishi

va joylashishi iqlimiy omillar shamol yo‘nalishi, havo harorati, quyosh radiatsiyasi va hokazolarni hisobga olinadi. **Gerontologiya** – tirik organizmlar, jumladan odamning qarish jarayonini o‘rganadigan fan bo‘lib, demografik tadqiqotlar orqali aholi geografiyasiga bog‘lanadi. Ma‘lumki, aholi soni, zichligi, shaharlar konsentratsiyasining oshib borishi, sanoat, ayniqsa tog‘-kon sanoatlarining, suv transportining rivojlanishi kabi jarayonlar atrof, muhitga ta‘sir etib ekologik muvozanatni buzilishiga va qator ekologik muammolarni kelib chiqishiga sabab bo‘lmoqda.

Mazkur muammolarni hududiy jihatlarini ilmiy tadqiq etishda aholi geografiyasi-ekologiya fani natijalariga murojaat etadi. Aholi maskanlari shakllanishini muntazam kuzatib borish, tahlil etish juda murakkab jarayon. Lekin tadqiqot natijalari o‘rganilayotgan hududdagi aholi maskanlari turlarini (tipologiya) ularning rivojlanish qonuniyatlarini aniqlashda juda zarurdir. Aholi geografiyasida aholi maskanlari majmuasi mazkur hududning, o‘zaro mustahkam bog‘liqlikda shakllangan maskanlar tizimi sifatida tadqiq etiladi. Bunday tizimning yaqqol ko‘rinishiga shaharlar aglomeratsiyasi misol bo‘la oladi. Aholi geografiyasi tadqiqotlarida aholi maskanlarining shakli, faoliyati va tizimi o‘zaro bog‘liq holda tahlil etiladi. Aholi joylashuvi esa ma‘lum bir hudud uchun umumiy hamda alohida uning shahar va qishloq hududlari uchun o‘rganiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Demografiya.uz
- 2.Aholi geografiyasi va demografiya asoslari Mo‘minov Doniyor G‘ulomovich
- 3.Stat.uz.